

ВЛАДИМИР СВИНТИЛА

СПОМЕНИ ЗА МАНАСТИРА

chitanka.info

За манастира „Свети Пантелеймон“ пътят дълго се провира през ждрелото на малка река. Ако е пролет, реката пее и бяга бяла по камъните. Ако е лято, една тънка струя едвам шурти. Но тогава пък широките брястове шумят упоително. Така че пролет или лято, човек не усеща как стига пред старата висока манастирска порта.

Тука спирате и обезателно чукате с желязното чукче върху звънящата врата. Трябва да чукате дълго. Монасите са неколцина и повече са оглушали. Тези, които не са, все така се случва, че я са в градината, я се молят.

Защо е този страх у монасите, защо затварят винаги вратите за обетованото място?

Всичко на този свят си има причина. Каква е тук причината, научих от отец Яким, висок, строен калугер към петдесетте, който напразно прекарваше времето си в тази обител в молитви, да му се простят грехове, каквито той безспорно не беше направил.

Стара традиция, семейна. Век и половина в тяхното семейство винаги по едно момче е давано в манастира. Някои от предците му са били игумени — велика чест за неговото семейство.

Така и него го бяха дали невръстен тука. „Пък човек свиква с всичко — каза примирително отец Яким, и аз с манастира.“

Но не бе отец Яким консервативен човек. В килията му имаше радио и той беше прокарал електричество в светата обител. Да си не вадят очите братята на лоени свещи. И там слушаше с часове концерти — дори ме удиви с музикалното си образование и надареност.

Отец Яким, който бе направо голям специалист във византийската и старобългарската вокална музика, си бе дал труд да изучи европейското нотно писмо. Сам бе транскрибирал в ноти множество древни запевки, че и някои от творбите на знаменития Кукузел. И поощрен от не знам кой си, беше си дал труд да мине първо една елементарна теория на музиката, а после и трудните дисциплини на хармонията и контрапункта. Голям почитател на Римски-Корсаков и на Бородин, отец Яким прекарваше в килията си в слушане на големите руски композитори. Западните, с изключение на Бах, му се струваха светски. Пък руските, поради славянския мелос, той отнасяше някак към своя музикален мир.

— Заклучваме — каза отец Яким, защото така е наредено. Първият човек, който е живял и този манастир и го е въздигнал,

постъпвал някога така. А той заключвал манастира, защото някога сам бил разбойник. От разбойничеството му останало това: недоверие към хората. Ще ти разкажа историята му.

Отец Евдоким, в света хайдут Велко, има престранна история. Той не излязъл в планината да мъсти или за нещо подобно. Омръзнало му да крета край овцете, да слуша приказки за змейове и за ламии. Искал да отиде някъде по тая земя и да стори нещо. Пък то светът около него се оказал заключен със седем ключа и да избяга от овците^[1], имал една възможност: сам да коли овчарите и да ги обира. И така постъпил — тръгнал по пътя на разбойничеството.

Хубава и славна легенда по тези места той не оставил, докато не вдигнал манастира. Тридесет години хайдутувал и много зло сторил и на турци, и на българи. Дете в майка разплакал. Главорез!

Събрал той много злато и го криел в пукнатината на една скала. Само той знаел мястото. Растяло златото в торбите му и растяла тревогата в хайдутската му, по-вярно, в разбойнишката му душа.

Веднъж спрели някакъв керван. И като го обирали, дошли до една кола, в която нямало стока, а само дървета някакви, и то нещо си резбосани. Учудил се хайдут Велко и запитал стопанина:

— Ти тия дърва за какво и закъде си ги помъкнал?

А оня рекъл:

— Майстор съм, Векил ме думат, знаен съм навсякъде. Къщи дигам, манастири и църкви зидам, че може и мостове. Пък на един чорбаджия правим къща в града. Отсякох тези борове към нас, че такива насам не растат. Пък в къщи взех, им направих и украсата. Да не стоя с ръце в джобовете през зимата. С тия дървета ще подпирам навеса и покрива, високи и стройни са. Долу им подлагам големи четвъртити плочи, пък горе виж каква украса правим. Два аршина с резба. За чудо и приказ.

Говорел майсторът и гладел с ръка дърветата. Видно било, че не го е страх.

Пък хайдут Велко го било най-много яд на такива хора, които не се страхували от него. Тях той убивал. Да трепере всяка паланка, всяка къшла от него! За това живеел; за страха на другите.

— Ти — рекъл хайдутинът, — какво? Май не те е страх от мене?

— Че какво да ме е страх — рекъл майсторът, Векил де. — Виждал съм и по-страшни от тебе. Да ме убиеш можеш. А можеш ли

да убиеш името ми? Знаят хората кой е Уста Векил. От Балкана до Стамбул са ми къщите, дето съм ги правил. Дванайсет църкви и манастири са направили ръцете ми. Можеш да ме заколиш, пък душата ми не можеш да вземеш. Ще лети душата ми над белия свят и ще се радва на това, което ръцете ми са направили. Така да знаеш: майстор от хайдутин не се бои!

Всички в дружината рекли: „Свърши тая. Войводата сега ще го заколи.“

Но не трепнал хайдут Велко, не се наежил, не извадил ножа си от силяха.

— Не си ербап — рекъл, — да беше ербап, щях като пиле да те заколя. А че не те е страх от мен, прощavam ти.

— За прошката и за това, дето не ми вземаш живота, ти благодаря — казал Векил, — благодаря ти, дето не ми зачерни къщата. И ако някога заправиш дом, търси Уста Векил. Къща ще ти направя като конаци, като царски палат. Да тича челядта ти по стълби и по чардаци, да ти весели сърцето.

Така се разделили. А на хайдут Велко паднал камък на сърцето. Сетил се той сега де, че жени е имал по ханища и по колиби, ама собствена жена и челяд нямал. Пък било минало времето да ги има тепърва, тепърва да ги отглежда. Къде, в кой град ще спре и къща ще вдигне? Знаели го хората кой е — с камъни ще го убият, а не камъни ще му карат дом да строи, дувари да вдига.

Три години хайдут Велко носил една мисъл в душата си. Три години не се усмихнал, три години не слязла ръката му от костената дръжка на кривия му нож в пояса. А на четвъртата събрал дружината, своите главорези, на една поляна и им казал така:

— Било каквото било, много път извървахме заедно, много палихме заедно и клахме заедно. Много зло сторихме заедно. Такъв е този свят. Но има и друг. И там няма да ни простят. Та реших аз с вас да се простя. Тук оставате вие, аз отивам в насрещната планина. Ще се моля денем и нощем, каквото може да ми се прости, просто да ми е. Пък вас ви заричам, дето сте ми били толкова години акрани, кракът ви да не минава дола. Отсреща аз ще вдигна манастир с парите, дето ги натрупах. Който дойде да се моли, да заповяда. А ако някой намисли кръвнина, помнете, че и монах, хайдут Велко оставам. Кръвта му ще изпия.

И извадил там своето злато и дал на хората си половината.

Пък то на всички омръзнала кръвнината, поделили си те имането и се пръснали. Всеки да си търси късмета.

А хайдут Велко дошъл в отсамния дял на планината и избрал това място, защото тук той нито агнета ял, нито кръв проливал. И станал истински монах. Нито го някой ръкоположил, пито благословил. Хайдутин, всичко на своя глава правил, и отшелник, също така!

Селяните, дето научили за превращението му, разказвали, че Богородица му се явила. Поради своята простота. Тя, нашата закрилница, на свети люде не се явява, та на този кръвник. Защото той все още свети дела не бил направил. И като излизали в планината, селяните се отбивали при него. И храна му носели. Я торба житце, я буца сирене, да се моли за тях на светците, наши закрилници, за селските им души.

Пък той им казал майстор Векил да търсят и да му проводят, че голяма работа замислил. Майстор му трябвал. А друг майстор не искал да чуе. Искал Уста Векил, чието име е знайно от Балкана до Стамбул, който вдигал къщи като конаци. Да ходят да го дирят по сборове и панаири да питат — без него да се не връщат.

И ето на втората пролет пристигнал Уста Векил на катър. Самарът му един такъв от тънко жилаво дърво и целият в маниста и пискюли. Калпакът му висок такъв, в силиаха му не пищови никакви, а жълт пиринчен дивит. В торбата му три нови тафтари.

Срецнали се на поляната, поздравили се. Хайдут Велко само по една власеница, със сплетена в плитка бяла коса, препасан с връв. Ни оръжие по него, ни кама, ни пищови.

— Господ те проводи — казал хайдутинът. — Тука на това място искам да дигна манастир. На името на Пантелеймона ще бъде. Така съм намислил. Манастир с църква, камбанария, с покои, с широки чардаци и с висока стена. (Нали помнел разбойниците!)

Пък Векил майсторът казал:

— Добре си решил и нека е за успокоение на душата ти. Но много пари ще са нужни, хайдутино, че тази работа е скъпа. Една тлака чираци и калфи трябва да докарам от тия, дето знаят всеки камък да секат и прави зидове да дигат.

— Пари ли — рекъл Велко. — Ти пари само искай. И влязъл в колибата и донесъл дванайсет кесии все злато и четири пъти по дванайсет сребро.

— Ще стигнат ли?

Огледал парите Векил, пък рекъл: „Ще стигнат“. Грешни пари са това, ала за манастир и такива стават. За манастира всяка пара е свята и пресвята.

— Вземи ги — рекъл хайдутинът, — няма да ги броя. Една пара да вземеш за себе си, ще отговаряш пред оня на небето.

А селяните, дето били там, го попитали:

— Как не те е било страх да криеш толкова пари в колибата?

Рекъл им Велко:

— Тия пари отдавна нарекох на черквата. Такива пари никой не смее да пипа.

И още на следващата пролет пристигнал майсторът с тлаката. То били едни катъри, едни торби, пълни с чукове, отвеси и железни длета, брадви, бичкии и каквото искаш.

Настанила се тлаката на колиби и почнали високите мури да секат. А камък влачили от върха. Търкаляли големите камъни по онова, малкото дере. От заран до вечер глъч.

Мучат големите волове, дето влачили трупите, пеели чуковете по камъка. И на голата поляна, сякаш по магия някаква, като чудо се дигала черквата, дигала се камбанарията, растяла високата стена, обиколната.

И се помни вечер как те двамата стояли до огъня и си приказвали. А на Велка вече никой не викал хайдутина. Ктитора, така му казвали. Ктиторосвали го.

— Ктиторе, това да направим, ктиторе онова.

Пък той, ктиторът, с бялата гола глава, с едната власеница по него, ходел между момчетата, сам вдигал големи камъни, помагал в строежа.

А Векил водел на рабош всяка пара, пет гроша да е, ще ги запише на рабош. Имал той една торба с рабоши и всеки бил за нещо определен. И понеже бил и грамотен човек, от рабоша преписвал на тефтерите. Защото, видиш ли, на тефтер може да се запише, но на тефтер старите майстори не можели да смятат. На рабош, виж, можели да сметнат до двеста хиляди гроша.

И казал Векил на Велко, ктитора, който още не бил отец Евдоким.

— На чираците дадох толкова, на калфите толкова. За мамалига и за чеснов лук, за сланина и за боб толкова.

А ктиторът Велко само кимал с глава. От сметки той не разбирал, а на Векил имал сляпа вяра. Няма да се омаскари такъв майстор, чието име е знайно от Балкана до Стамбул града голяма.

И една вечер, като си стоели до огъня и пекли зелена царевица в жаравата, рекъл Уста Векил:

— Много къщи и много църкви и манастири съм строил, ктиторе, ала толкова чудо не бяха вдигали ръцете ми. Тук в тия бели камъни, в тези високи чардаци на покоите, в тази звънарня, дето я вдигаме, оставям душата си. И ако се случи да умра преди тебе, да чакаш седем години да изгния в земята, костите ми да пренесеш и да ги заровиш пред камбанарията. Не искам аз друг гроб. Тука ще ми е хубаво.

А майсторията на Уста Векил била наистина голяма. Виж църквата как се възправя бяла над тъмнозелената трева, виж как грее скитът между елховите клони, виж как полита стройна камбанарията към небето, виж как кръшно се възправят чардаците на покоите.

А ктиторът Велко му казал:

— Честит съм, че те срещнах, Уста Векиле. Ти ми спаси душата, ти ме накара да се замисля, че със зло човек не остава в паметта на хората.

Мислех аз отначало с крадените пари да вдигна чешми по цялата кааза, хората бистра вода да пият. Пък после си рекох: нека хората пият светлината. Защото мен самия голямо невежество ме тласна по разбойнически път, че нямах светлина в живота си.

Те много работи си хортували двамата, докато дигали манастира. Пет лета го вдигали. И всяка година, щом се запролети, пристигал Уста Векил с тлаката. И падне ли първият скреж и първата слана, ще се приберат по селата си.

И ставало така: седнат ктиторът и майсторът да хортуват, а калфите скръстят крака, та седнат до тях и все в устата ги гледат. Дума не пропускат от това, което се каже или рече. Много свети разговори се водили между стария разбойник и прославения майстор, за чудо и приказ. И за Александрията си разказвали, и ще си припомнят житията

на светците, и за ходенето на Богородица по мъките. А веднъж хайдут Велко казал, че е много страшна участта на българския род. И това се запомнило. Той, милият, помнел рода си, не го забравил. И ако ме питаш, това го е спасило.

Но всичко има край и един ден работата свършила. Тогава докарали от другата страна на Балкана, от Етрополе камбаната. И я докарали на колца, теглена от два вола, на които роговете били вапцани във варак. Такъв е бил обичаят — камбаната да я карат волове със златни рогове.

Закачили камбаната на синджира, синджира на скрипеца и я изтеглили горе. И още същата вечер я ударили.

И църквата осветили сами. То се знае, ктиторът Велко, отец Евдоким никаква служба не служил, къде ти. Не бил дори подстриган. Влязъл той и казал високо на славянски „Отче наш“. Това било и цялото осветение.

Чак тогава дошъл владиката, който знаел отдавна за станалото, ала все не вярвал. Дошъл с шестима свещеници. Те запопили Велко и му дали името Евдоким, което ще рече гостоприемен. И наредили всичко както трябва да е на манастир. И калугери пратили, за да стане братството, и църковни книги, и треби, и утвар. Защото ктиторът бил прост човек и за тия работи не се сетил. Пък защо не се сетил Уста Векил, това никой не може да каже.

А владиката наредил да се направи надпис на лявата страна на църквата за това, че един човек, който е бил разбойник, е построил тази обител за успокоение на душата си. В надписа се казва: „Аз, Велко хайдутин, много зло сторих на тази земя и като остарях, вдигнах тази обител за изкуплението на греховете си. Господи, успокой сърцето ми.“ Но макар там да се казва „Аз“, надписът го измислил владиката, а един калфа само го изсякъл на камъка.

Тук бил пръв игумен хаджи Евдоким, който ходил вече на възраст да се поклони и на Божи гроб. Велики били греховете му.

А веднъж в годината идвал Уста Векил, за празника на манастира. И тогава ктиторът и майсторът правели голяма трапеза. И вино пили, и се случвало да си спомнят прежните времена. А братята гледали с голяма почит и с велико удивление двамата достойни мъже, които украсили тукашната пустош с прекрасната като бисер обител. А Векил все казал, че трябва да изпишат в притвора образа на

Евдокима, нали бил ктитор. И една година довел едно зографче от Странджа, което изписало портрета. Той е доста повреден, но може да се види какви строги и тъжни очи имал хаджи Евдоким, игумен и ктитор на обителта. И може да се види, че е бил прост човек, селянин от околните села. А мустаците му, разбира се, не са ястъклии, разбойнически. Те благо увисват надолу и се смесват с брадата му, която е бяла.

Но умрял пръв ктиторът Евдоким. А Уста Векил идвал и след смъртта му, вече старец, и все викал на братята: „Костите ми да пренесете тук, да слушам цяла вечност песента на реката, шепота на старите брястове, да слушам тракането на еминиите по белите плочи. Не манастир вдигнах аз, чудо направих от камъка. Друго такова чудо не съм правил и не съм видял друг някой да направи. Тук, до камбанарията, да ми бъде гробът.“

А че е направил чудо, е ясно. Идват какви ли не хора. И чужденци идват: от Русия, от Унгария, че даже и от Америка. И всички са удивени. „Архитектурата е неповторима“ — това казват. Бисер в строителното изкуство на Възраждането.

Защо Уста Векил толкова се е старал и вложил цялата си наука? Той залюбил грешната душа на ктитора разбойник, на своя дост злосторник и някогашен главорез. В тия камъни, в тия зидове и дувари той е изразил някак мъкмата му и умилението му. Така мисля аз. Пък как е успял да ги изрази, не зная. Но когато надвечер камбаната удари и братята защопуркат за служба, припявайки молитвите си още от пруста, една мелодия се ражда в стария манастирски двор, една мелодия, която пеят сякаш душите на двамата: на ктитора и на безсмъртния строител.

Гробовете им са от двете страни на звънарнята.

Седем години след смъртта на Уста Векил отишли калугерите в родното му село, със собствените си ръце изровили костите му. То след седем години какво остава от човека. И не ги сложили в костницата, както е редно, а ги закопали там отвън — по неговото желание.

Помни се как ги докарали в една селска шарена торба, пълна с пръст. Защото и пръст взели от оня, от първия му гроб.

За тях двамата много обичат да хортуват монасите. И литургии за успокоение на душите им служат. Така е останало. Благодарни са им братята за красивата обител.

А заключват здраво портите като спомен, че съзидателят на тази обител е бил разбойник. Да не се тревожи духът му, че портите могат да останат отворени, да не спомня душата му в чистилицето своите хайдутски нрави. А Векил тук го имат за светец.

И някой, като направи нещо хубаво, защото братята тук са работили и напестолни кръстове, и всякакви резби, казват: „Векилова работа“. И като почукат с тояжката по дялания камък, току кажат: „Векилов камък“. А звънарнята, която е най-хубава от всички, ѝ викат Векилова.

Виждаш ли, минало е време, кой знае какво са станали къщите и черквите, които Уста Векил вдигал по села и градове. Но най-хубавата му работа, правена тук, в планината, е останала. И с нея е останало безсмъртно майсторовото му име.

[1] Запазен е правописът на думите както на хартията. — Бел.кор.ел.изд. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.